

KUTATÁSI TERV

Bolyai+ Felsőoktatási Fiatal Oktatói, Kutatói Ösztöndíjhoz

(maximum 4 oldal A/4-es ív)

Pályázó neve: Szabó Ferenc János

A tudományos/művészeti program címe: Az Országos Széchényi Könyvtár archív hanghordozó-gyűjteménye

A kapcsolódó Bolyai János Kutatási Ösztöndíjjal támogatott kutatás címe: Diszkológia – a hangfelvétel tudománya

Ügyszám: BO/466/22

Tudományterület (a pályázati kiírás 2. sz. melléklete -, illetve az MTA tudományos osztályok szerint is megadva): II.2. (Bölcsészettudományok, Irodalom- és kultúratudományok)

Tudományág: Zenetudomány

1. Bevezetés

Az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti- és Zeneműtárában található Közép-Európa egyik legnagyobb, sőt valószínűleg legnagyobb archív hanghordozó-gyűjteménye. Alapját a kötelespéldány-szolgáltatás keretén belül a nemzeti könyvtárban elhelyezett magyarországi kiadású hanghordozók képezik, amelyhez jelentős mértékben hozzájárult több magyar magángyűjtemény – az ezredforduló tájékán és azt követően adományozás vagy vásárlás útján történt – beszerzése. A gyűjtemény historikus része – jelentős etnomuzikológiai értéket képviselő fonográfhangerek mellett – főként 78-as fordulatszámú gramofonlemezekből és mikrobarázdás hanglemezekből áll. A gramofonlemezek között nagyoobbrészt kereskedelmi forgalomba került hanglemezek, de publikálatlan tesztfelvételek, valamint különböző alapanyagokra – lakk, zselatin, röntgenfólia stb. – készített magáncélú hanglemezek is találhatóak. Bár a hanghordozó-gyűjtemény az Országos Széchényi Könyvtár nemzeti könyvtári funkciójából adódóan a hungarikumokra fókuszál, a magángyűjteményekből azok szerzeményezése idején nem válogatták ki a szűken vett magyar vonatkozású tételeket, aminek köszönhetően jelentős mennyiségű igen értékes külföldi hangdokumentum is megtalálható a gyűjteményben.¹ Ilyen módon amellet, hogy az OSZK archív hanghordozó-gyűjteménye tölti be napjainkban – erre a célra dedikált intézmény hiányában – a magyar nemzeti hangtár szerepét Magyarországon, tartalma annál sokkal szélesebb körű.

¹ Ezen eljárás teljes mértékig helyes, hiszen egy nagyobb magyarországi magángyűjtemény teljessége magyar vonatkozásúnak mondható, következésképpen hungarikumnak minősül.

A lemezgyűjtemény története mindaddig nem képezte teljességre törekvő kutatás tárgyát. Mindössze egyetlen gyűjteményi egységről született átfogó jellegű publikáció.² A megpályázott kutatási program így első ízben tekint egységes dokumentumegyüttesként az Országos Széchényi Könyvtár hanghordozó-gyűjteményére. A kutatás kiegészíti a Magyar Nemzeti Hangtár létrehozására irányuló törekvésekről írt korábbi tanulmányomat, melyben – annak az ezredfordulóval lezárt időkerete miatt – csak az említés szintjén írtam az OSZK lemezgyűjteményéről.³

2. Célkitűzés

A kutatási program tudományos célja az Országos Széchényi Könyvtár archív hanghordozó-gyűjteményéhez tartozó nagyobb gyűjteményi egységek történetének feltárása. Nem céлом egy tételes lista készítése, hiszen a könyvtári feldolgozómunka egy ekkora hanghordozó-gyűjtemény esetében több évtizedet vesz igénybe. Saját kutatásaim szempontjából ugyanakkor kiemelten fontos, hogy jobban megismerjem az OSZK lemezgyűjteményét.

Kutatásom további célja, hogy elősegítsem a gyűjtemény hozzáférhetőségét. Mivel a gyűjtemény tartalmi, analitikus feldolgozása jelenleg is folyamatban van – részben e feldolgozó munkát kívánja támogatni a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával végzett diszkográfia-metodikai kutatásom –, a tudományos közösség igen kevés ismerettel rendelkezik és rendelkezhet róla. A feldolgozást végző könyvtárosokon kívül leginkább azok számára hozzáférhető, akik valamilyen egyéb forrásból (például egykori adományozótól) tudják, hogy mi van benne.⁴

A kutatási program – nyilvánvaló zenetudományi, média- és könyvtártörténeti vonatkozásai mellett – kereskedelem-történeti és társadalomtörténeti kutatásokhoz is kapcsolódhat. Távlati célja a kutatásnak, hogy lehetővé tegyen egy új tudományos megközelítést: megfelelő archívumi kezelés esetén alkalom kínálkozik egyes hanglemezek provenienciájának feltárására. Amennyiben a fennmaradt lemezekre, mint unikális műtárgyakra tekintünk – s ez a több mint 120 éves, sokszor csak egyetlen példányban fennmaradt hanglemezek esetén valóban indokoltnak mondható –, azok „életútjának” feltárása kereskedelem- és társadalomtörténeti tanulságokkal is szolgálhat.

² Illyés Boglárka: „Szemethy Károly lemezgyűjteménye.” In: *Érték és értelmezés* (Budapest: OSZK – Gondolat Kiadó, 2010), 100–111.

³ Szabó Ferenc János: „A magyar nemzeti hangtár létrehozására irányuló törekvések (1908–2000).” I. rész: *Magyar Zene* LVI/4 (2018. november): 452–471. II. rész: *Magyar Zene* LVII/1 (2019. február): 56–67.

⁴ A könyvtár munkatársainak és a zenetudós szakma képviselőinek sikeres együttműködését példázza az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus hangfelvételeit feltáró kötet, mely 2022-ben elnyerte az Association for Recorded Sound Collections egyik publikációs díját. Szabó Ferenc János (szerk.): „*Eritis mihi testes*”. *Az 1938-as budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus hangfelvételei. Sound Recordings of the 1938 International Eucharistic Congress* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2021).

3. Kutatási terv feladat- és ütemterve

A kutatást az egy éves kutatási időszak alatt folyamatosan végzem. Alapvetően négyféle kutatási módszerrel tervezek dolgozni:

- Archívumi kutatást végzek az OSZK évkönyveiben és egyéb, jelenleg hozzáférhető dokumentációjában.
- Sajtókutatás keretében adatokat gyűjtök a fontosabb gyűjteményi egységek történetéről, beleértve az egykori gyűjtők életútját, illetve a gyűjtemények a könyvtárba történt bekerülését megelőző időszakát.
- Az oral history kutatási módszereit is igénybe véve interjúkat kívánok készíteni az OSZK néhány jelenlegi és egykori munkatársával.
- Szakirodalomként használok a kutatás során az idevonatkozó könyvtártudományi publikációkat, amelyekből a kutatási program nemzetközi történeti kontextusa is megismerhető.

A kutatás során az alábbi területekre és kérdésekre kívánok összpontosítani:

- A hanghordozó-gyűjtemény veszteségei az 1956-os forradalom idején
- A hanghordozókra vonatkoztatott kötelezpéldány-szolgáltatás jogszabályi környezete és gyakorlati megvalósulása
- A nagyobb gyűjteményi egységek (Kovács József hagyatéka, Kiss Gábor Zoltán hagyatéka, Marton-Bajnai Gyűjtemény, Leszler József hagyatéka, Sebestyén János hagyatéka) története
- Az OSZK 2022-ben lezárult Mikes Kelemen Programja keretében a gyűjteménybe érkezett külföldi hungarikumok

4. Vállalások bemutatása a melléklet szerint

Oktatási kurzus a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskolájában (Online és valóságos gyűjtemények használata a digitális korszakban, 2023–2024-es tanév 1. félév).

Tudományos előadás a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem ÚNKP-konferenciáján.

Témavezetés a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskolájában: Bede Blanka, Korossy-Khayll Csongor

5. A kutatási/művészeti program társadalmi hasznosulásának lehetőségei

Mivel a kutatás tárgyát képező hanghordozó-gyűjtemény jelentős része jelenleg feldolgozatlan, ezért a tervezett kutatás eredményei segítik mind az Országos Széchényi Könyvtárat, mind a kutatóközösséget a gyűjtemény történetének és tartalmának megismerésében. Bár jelenleg nincsen Magyarországon önálló intézmény, amely hivatalosan betöltené a nemzeti hangtár

funkcióját, ha valaha mégis létrejönne, erre a történeti kutatásra információforrásként támaszkodhat.

6. Amennyiben kutatócsoport keretében valósul meg a kutatás, annak jellemzői

A kutatómunka nem kutatócsoport keretében valósul meg.

7. Összegzés

A megpályázott kutatási program az első olyan kutatás, amely egységes gyűjteményként tekint az Országos Széchényi Könyvtár különböző forrásokból összeállt hatalmas lemezgyűjteményére, és szisztematikusan dolgozza fel a gyűjteményi egységek történetét. A program elvégzése elősegítheti az OSZK hanghordozó-gyűjteményéhez való hozzáférést, ezáltal mind a tudományos kutatás, mind az oktatás számára hasznosul. A kutatás továbbá kiegészíti a nemzeti hangtár létrehozására irányuló magyarországi törekvések történetével kapcsolatos korábbi kutatásaimat.

2023. szeptember 1-től felsőoktatási intézménynél oktatói, kutatói munkavégzésre irányuló jogviszonya/munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonya várhatóan (intézmény neve, jogviszony típusa, jogviszony kezdete és vége):

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, egyetemi docens. A határozatlan idejű jogviszony kezdete (egyetemi docensként) 2021. szeptember 1.

Kelt: Budapest, 2023. június 15.

.....
pályázó aláírása